

Dominika Łęcka „Postawa 3X wśród młodzieży – coś więcej niż abstynencja. Studium psychokulturowe” Oficyna Wydawnicza „Impuls”, Kraków 2011, 144 strony (3X attitude among youth – more than abstinence. Psychocultural study)

Dominika Łęcka opisuje przyjmowaną przez pewną część młodzieży postawę, wyrażającą się w świadomej rezygnacji z używania legalnych (alkohol, tytoń) i nielegalnych (narkotyki) substancji psychoaktywnych; jest to wybór abstynencji jako wartości autotelicznej. Postawa ta – w nawiązaniu do Straight Edge (sXe) – określona została przez autorkę mianem „3X”. Dominika Łęcka podkreśla, że opisywana w książce świadoma abstynencja nie wiąże się ze stylem życia, manifestującym się poprzez określone przekonania religijne, poglądy polityczne, preferencje dotyczące sposobu ubierania się czy gusta muzyczne. Autorka odnajduje ją wśród różnych grup młodzieży (wiek młodzieńczy został tu zdefiniowany dość szeroko i zarazem niezbyt precyzyjnie¹, tak że młodzież to też osoby np. kończące studia, lecz jeszcze niesamodzielne zawodowo).

Książka zawiera charakterystykę „postawy 3X”, młodych ludzi ją przyjmujących oraz opis postrzegania abstynentów przez rówieśników. Odbiorcami publikacji są osoby zajmujące się profilaktyką i badacze interesujący się problematyką zdrowia i choroby – autorka zachęca do empirycznej weryfikacji sformułowanych przez nią hipotez. W zamysle Dominiki Łęckiej książka ma mieć również walor wychowawczy, gdyż jej adresatem „może być także młodzież, która przyjęła taką postawę, ale również ci młodzi ludzie, którzy próbowali tak żyć lub myślą o tym, aby przyjąć taki styl życia, jednak ze względu na presję społeczną nie mogą tego zrobić” (s. 11).

Charakterystykę „postawy 3X” autorka przedstawia w opozycji do definiowania abstynencji z perspektyw terapeutycznych czy pomocowych i ideologicznych (zinstytucjonalizowanych w ramach głównego nurtu kulturowego – harcerstwo, organizacje związane z kościołem rzymsko-katolickim) jako niewystarczających dla prowadzonych przez nią rozważań. Dokonany przez Dominikę Łęcką przegląd definicji i ujęć jest, moim zdaniem, raczej pobieżny, co nie znaczy, że w ogólnych wnioskach nietrafny. Autorka skupia się na elementach, które są wspólne dla relacjonowanych przez nią ujęć i mniejszą uwagę zwraca na różnorodność analizowanej problematyki. Dalej przedstawia rezultaty jakościowych i ilościowych badań własnych (przeprowadzonych w latach 2007–2009 na terenie województwa kujawsko-pomorskiego) na temat postrzegania abstynentów przez młodzież. Analiza wyników służyć ma m.in.

¹ O ile w przyjętej definicji np. górną granicę przedziału wiekowego można w przybliżeniu określić, o tyle dolna granica w ogóle nie jest wskazana. Brak precyzji ma pewne negatywne przełożenie na odbiór (zrozumiałość) niektórych wątków podejmowanych przez autorkę (wspominam o tym poniżej).

uzasadnieniu potrzeby wprowadzenia nowego pojęcia, „które opisywałoby zjawisko postrzegane z zewnątrz jako [stereotypowo, popularnie rozumiana – przyp. recenzenta] abstynencja, a jednak niespełniająca podstawowych jej kryteriów” (s. 20). Dominika Łęcka zaprezentowała typologię postaw abstynenckich (m.in. abstynencję: pierwotną/wtórą, nonkonformistyczną, zdrowotną czy woluntarystyczną) i na ich tle przedstawia podejście, zgodnie z którym abstynent „to osoba aktywna, spośród potencjalnie dostępnych wartości społecznych wybierająca abstynencję, która nie wynika z innych wartości, ale sama stanowi podstawę dalszych wyborów”, stając się „podstawą tworzonej tożsamości” (s. 36). Następnie autorka przedstawia opracowaną przez siebie definicję zawartą w tytule książki postawy, która „oznacza zespół zachowań, myśli i emocji wynikających z traktowania abstynencji jako wartości samej w sobie, które odnoszą się właśnie do niej, a nie do przedmiotu abstynencji” (s. 37).

W kolejnym rozdziale (drugim) Dominika Łęcka prezentuje „postawę 3X” w perspektywie psychokulturowej, przywołując w tym kontekście prace Floriana Znanieckiego i wybrane ujęcia psychologiczne. Doprecyzowuje także definicję postawy, stanowiącej główny temat rozważań, która jest pozytywnym wyborem wartości jaką jest „abstynencja zarówno od papierosów, jak i od alkoholu i narkotyków. Przymiotnik »pozytywny« nie jest w tym wypadku oceną tego wyboru, ale opisem kierunku, a więc ruchu »ku« wartości, jaką jest abstynencja od tych trzech używek (...) Jej źródłem nie jest wcześniejsze uzależnienie (...) Postawa ta nie ma też podłoża religijnego czy patriotycznego. Jest konglomeratem psychokulturowym, a więc odnosi się zarówno do jej psychologicznej charakterystyki, jak i społeczno-kulturowego otoczenia. Wynika z nich i im podlega” (s. 50). W rozdziale tym autorka opisuje także historię i społeczno-kulturową specyfikę sXe w odniesieniu do przyjmowania postawy, zgodnie z którą abstynencja stanowi pewną nadrzędną wartość, identyfikację.

Trzeci rozdział zawiera analizę sytuacji osób reprezentujących „postawę 3X” w trzech strefach, a także reakcji otoczenia na manifestowanie tej postawy.

Pierwsza strefa *out* odnosi się do przypadków, gdy osoba przyjmująca wspomnianą postawę znajduje się w sytuacji, której społeczno-kulturowa definicja jest niezgodna z wartością, jaką jest abstynencja (np. tradycyjne wesele), a uczestników generalnie charakteryzuje nietolerancja wobec postawy abstynencyjnej lub brak zrozumienia. Autorka poddaje szczegółowej analizie nastawienia do abstynencji (uwzględniając wymiar emocjonalny i poznawczy), wówczas gdy dochodzi do manifestowania „postawy 3X”. Przedstawia także stosowane w takich przypadkach strategie nacisku i wykluczania oraz sposoby reakcji na nie.

Druga strefa *out-in* to obszar kompromisu obejmujący elementy „które akceptują, jak i te, które nie akceptują abstynencji-wartości” (s. 88). Dominika Łęcka przedstawia procesy powstawania strefy *out-in* poprzez przekształcenie strefy *out*. Analizuje interakcje, jakie zachodzą w trzech wyróżnionych przez nią substrefach przynależnych do *out-in*: 1) akceptacji abstynencji jako wartości, 2) braku akceptacji oraz 3) obszaru, którego funkcją jest utrzymywanie relacji (związku) pomiędzy opozycyjnymi substrefami. Relacja ta opiera się na potrzebie realizowania przez reprezentantów substref opozycyjnych innych ważnych wartości (np. takich jak przyjaźń).

Wreszcie trzecia strefa *in* – niebędąca lustrzanym odbiciem pierwszej – to obszar „współwystępowania różnych zachowań wobec abstynencji-wartości (możliwe jest zarówno używanie, jak i nieużywanie przedmiotu abstynencji), które w sytuacji jej pojawienia się nie mają na celu jej wyeliminowania. Są to zachowania akceptujące, jawnie aprobujące. Cechą, która wyróżnia strefę *in* jest szacunek do odmienności (...), który nie implikuje zmian” (s. 102). Autorka podkreśla, że strefa *in* nie ma charakteru trwałego i urzeczywistnia się sytuacyjnie, ma heteronomiczny charakter, przez co nie można zaliczyć do niej np. spotkań grup Anonimowych Alkoholików.

Książkę zamyka rozdział ujmujący „postawę 3X” w kontekście koncepcji Erika Eriksona (z odniesieniem do F. Znanieckiego). Rozważania te Dominika Łęcka traktuje jako zaproszenie do dyskusji, której przedmiotem będzie tytułowa postawa analizowana z różnych perspektyw teoretycznych.

Nie podejmując się tu analizy, która wymagałaby prowadzenia szczegółowych (a dla czytelnika niezaznajomionego z treścią książki – nużących) rozważań, zwrócę tylko uwagę, że – według mnie – Dominika Łęcka niektóre wątki traktuje nazbyt swobodnie albo skrótowo. Prowadzi to czasem do sytuacji, w której czytelnik zmuszony jest dopowiadać uzasadnienia (wskazywać na empiryczne dowody) lub odczytywać sposób używania niektórych pojęć. Poniżej kilka przykładów.

Autorka posługując się pojęciem „styl życia”, na wstępie jednoznacznie go nie definiuje i nie osadza w szerszym kontekście teoretycznym. Ogranicza się do definicji kontekstowej, prezentowanej w odniesieniu do abstynencji (s. 35).

Dominika Łęcka zrealizowane przez siebie badania opisała w bardzo oszczędny sposób, który sprowadza się do załączonej na końcu książki noty metodologicznej w postaci tabeli, zawierającej jedynie najbardziej podstawowe informacje. Tabela taka mogłaby towarzyszyć szczegółowemu opisowi procedur zastosowanych w trakcie planowania, realizacji i analizy poszczególnych etapów badań, nie powinna jednak go zastępować. Jak wspomniałem, badania prowadzono w województwie kujawsko-pomorskim, co zdaniem Dominiki Łęckiej: „Pozwala (...) uogólniać uzyskane na tym terenie wyniki i uznać je za oddające sytuację całego kraju”, a to za sprawą tego, że „charakteryzuje się średnimi wynikami różnych wskaźników społeczno-gospodarczych na tle Polski” (s. 11). Moim zdaniem takie wyjaśnienie jest daleko niewystarczające, wręcz nonszalanckie: co to znaczy „oddające sytuację całego kraju”? Chyba nie to, że wystarczy przeprowadzić badania w województwie kujawsko-pomorskim, aby móc ekstrapolować wyniki na sytuację (postawy) innych mieszkańców Polski (na co zresztą w zakończeniu książki zwraca uwagę sama autorka, s. 128). Jakie wskaźniki społeczno-gospodarcze zostały przez autorkę przeanalizowane i jaki jest ich związek z analizowanymi w badaniach zmiennymi?

Dominika Łęcka dokonuje czasem uogólnień, które mogą zostać odebrane jako niejasne. Przykładowo, w uzasadnieniu potrzeby zaprezentowania stereotypowego obrazu abstynenta na podstawie przeprowadzonych przez siebie badań stwierdza, że: „Jest to istotne z tego powodu, że młody człowiek, zgodnie z prawidłowościami rozwojowymi, widząc świat w czarno-białej perspektywie, częściej buduje stereotypy, a radykalizm w dzieleniu ludzi na »naszych« i »innych« zasadniczo wzmacnia ten

proces, jak również zachowanie z niego wynikające” (s. 22). Uogólnienie to wydaje się być wątpliwe/niejasne z uwagi m.in. na przyjętą przez autorkę szeroką definicję młodzieży, obejmującą osoby znajdujące się na zasadniczo różnych etapach życia, a co za tym idzie – do których odnoszą się różne, a nie tożsame „prawidłowości rozwojowe”. Ponadto wydaje się, że taki ogólny sąd nie uwzględnia zróżnicowań w stylach życia młodzieży, mających wpływ na przyjmowanie, bądź nieprzyjmowanie „czarno-białej perspektywy”. Warto dodać, że kilka stron dalej, po zaprezentowaniu opisu stereotypowych nastawień wobec osób będących abstynentami, autorka stwierdza: „Przedstawiony przeze mnie stereotyp abstynenta przyjmuje około 10% badanej (...) młodzieży. (...) Pozostałe 90% ma odmienny obraz abstynenta – odbiegający od stereotypu ” (s. 24–25).

Z pewnymi uogólnieniami trudno się zgodzić, np. z takim, że „żadne programy profilaktyczne nie przyczyniają się do zwiększenia liczby osób żyjących w abstynencji” (s. 114). Nawet pobieżny przegląd badań ewaluacyjnych takich programów, realizowanych w okresie ostatnich lat, wskazuje na odnotowywanie zmian w tym zakresie. Inna sprawa to liczba takich badań/programów (raczej mała) oraz skala odnotowywanego wpływu na postawy (zachowania) młodzieży (nieduża).

* * *

Walorem książki jest zaprezentowanie materiału empirycznego i analitycznego, który obrazuje zróżnicowanie postaw młodych ludzi wybierających „postawę 3X”. Materiał ten ilustruje także zróżnicowanie stylów życia współczesnych adolescentów i – zgodnie z zamierzeniami autorki – może stanowić inspirację dla osób prowadzących działania z zakresu profilaktyki zachowań ryzykownych, m.in. poprzez zwrócenie uwagi na różnorodne możliwości angażowania liderów młodzieżowych do działań prozdrowotnych. Zaprezentowane wyniki badań własnych autorki mogą stanowić także źródło hipotez (pytań badawczych) do weryfikacji przez innych badaczy. Jednak ten aspekt recenzowanej publikacji ograniczony jest przez pewne (wspomniane wyżej) niedociągnięcia warsztatowe, nazbyt pośpieszne uogólnienia oraz skróty narracyjne.

Praca Dominiki Łęckiej zawiera typologie i szczegółowe propozycje rozróżnień definicyjnych postaw abstynenckich (w tym tytułowej „3X”) oraz stref, w jakich znajdują się osoby manifestujące zachowania abstynenckie, które można wykorzystać w interpretacji zjawisk analizowanych na poziomie jednostkowym i grupowym, a także w szerszym wymiarze. Moim zdaniem jest to największa zaleta książki, stanowiąca oryginalny wkład autorki w naukowy i specjalistyczny dyskurs, skoncentrowany na problematyce stylów życia i postaw (nie tylko) młodzieży, profilaktyki oraz promocji zdrowia.

Marcin J. Sochocki
miesięcznik „Remedium”